

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДІДЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 373.5.016:811.161.2-028.42](043.3)

**МЕТОДИКА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У
ПРОЦЕСІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор,
Караман Ольга Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Омельчук Сергій Аркадійович,
декан факультету іноземної філології
Херсонського державного університету;

кандидат педагогічних наук, доцент,
Борисенко Валентина Володимирівна,
доцент кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін
Чернігівського національного технологічного
університету.

Захист дисертації відбудеться «01» липня 2016 р. о 12 год. 15 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26. 133. 05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розіслано «___» червня 2016 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. М. Дика

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобальні тенденції в сучасній освіті зумовлюють підвищення вимог до психолого-педагогічного й лінгвістичного забезпечення курсу української мови в профільній школі. Виникає очевидна необхідність проведення позакласної роботи, покликаної зробити вагомий крок у підвищенні загальної мовленнєвої культури учнів, збагаченні знаннями і навичками, завершенні професійної орієнтації, науковій популяризації предмета. Питання позакласної роботи з української мови у профільних класах стають особливо актуальними на етапі модернізації системи української освіти і передбачають подальші дослідження. На цьому акцентовано в основних документах освіти, зокрема Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття), законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання у старшій школі, Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти.

Завдання позакласної роботи у процесі профільного навчання полягають у розширенні, поглибленні здобутих на уроках української мови знань, удосконаленні практичних умінь і навичок учнів; вихованні ініціативи, самостійності, творчих здібностей, інтересу до предмета через використання нових ресурсів. Одним із таких ресурсів є використання музейних засобів як скарбниці моральних і духовних здобутків народу, як унікального, насиченого високою силою інформаційної і емоційної взаємодії простору.

Студіювання наукових джерел з різних галузей знань показало, що проблему організації позакласної роботи порушено в різних аспектах: філософському (В. Арешонков, О. Бандура, Т. Василевська, Т. Герасимів, О. Копиленко, В. Кремень, В. Огнев'юк, Ю. Римаренко, С. Сливка, І. Смагін та ін.); соціологічному (Н. Агаркова, Г. Лактіонова, І. Настасяк, А. Стаканков та ін.); психологічному (І. Бех, П. Блонський, Л. Божович, М. Боришевський, О. Киричук, С. Максименко, В. Москалець, С. Рубінштейн, Е. Фромм та ін.); педагогічному (А. Алексюк, Т. Бутківська, В. Каюков, А. Погрібний, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Д. Тхоржевський та ін.). У працях О. Вишневського, П. Кононенка, М. Стельмаховича, О. Столяренка висвітлено особливості формування національно свідомої мовної особистості в процесі позакласної роботи.

Шляхи вдосконалення методики позакласної роботи з української мови розглядали О. Біляєв, А. Богуш, В. Борисенко, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Л. Григорян, Н. Дика, Т. Донченко, В. Дороз, С. Дубовик, І. Лопушинський, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, І. Маруніч, Л. Мацько, В. Мельничайко, В. Моргун, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентилюк, Г. Передрій, К. Плиско, О. Хорошковська, Г. Шелехова, Г. Швець, С. Яворська та ін. Науковці акцентують увагу на розвиткові пізнавальних здібностей учнів, розглядають роль і місце позакласної роботи в системі навчання української мови, принципи організації позакласної роботи, форми, методи і прийоми. Водночас багато питань, пов'язаних з оптимізацією методики позакласної роботи з української мови у системі

профільного навчання, підвищенням її ефективності через використання ресурсу музейної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій, ще чекають на своє вирішення.

Актуальність порушеної проблеми, її недостатня розробленість, аналіз можливостей позакласної роботи в профільній системі навчання української мови зумовили вибір теми дисертаційної роботи – **„Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (державний реєстраційний номер 0110U006274), а також теми кафедри української мови Гуманітарного інституту „Лінгводидактичні засади формування мовнокомунікативної компетентності студентів в умовах університетської освіти”. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 27.02.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 29.04.2014 р.).

Об'єкт дослідження – процес організації позакласної роботи з української мови у профільних класах.

Предмет дослідження – принципи, форми, методи, прийоми і засоби позакласної роботи з української мови у профільних класах.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики позакласної роботи з української мови у профільних класах.

Для реалізації мети поставлено такі **завдання**:

1. Уточнити понятійно-категоріальне поле дослідження.
2. Визначити психолого-педагогічні, психолінгвістичні й лінгводидактичні засади організації позакласної роботи в профільній школі.
3. Дослідити стан організації позакласної роботи з української мови у профільній школі.
4. Визначити критерії, показники й рівні сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільної школи.
5. Розробити методику організації позакласної роботи з української мови у профільних класах шляхом використання музейно-педагогічних, інформаційно-комунікаційних технологій та експериментально перевірити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення філософії і лінгвістики про єдність і взаємовплив людського буття, мислення і мови (В. Андрущенко, Л. Губерський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Л. Мацько, В. Огнев'юк, С. Подмазін, О. Стишов та ін.); сучасні психолого-педагогічні теорії про взаємозв'язок навчання, виховання й розвиток особистості (Ю. Бабанський, Л. Виготський, С. Гончаренко, Д. Ельконін, І. Зимня, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.); дослідження дидактів і лінгводидактів з проблем удосконалення змісту мовної освіти й оптимізації навчально-виховного процесу (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб,

О. Горошкіна, Н. Дика, Р. Дружененко, С. Караман, О. Караман, О. Кучерук, С. Омельчук, М. Пентилюк, С. Яворська та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань і експериментальної перевірки розробленої методики в дослідженні використано **комплекс методів**: **1) теоретичні**: вивчення нормативних документів і праць з актуальних проблем середньої освіти, аналіз, синтез, узагальнення філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної літератури з досліджуваної проблеми; порівняння, моделювання, систематизація теоретичного і практичного досвіду для визначення наукових основ організації методики позакласної роботи з української мови у профільних класах; **2) емпіричні**: діагностичні (анкетування, бесіда, самооцінювання, аналіз продуктів самостійної і творчої діяльності учнів), соціометричні, прогностичні (метод експертних оцінок) застосовані з метою вивчення стану розробленості проблеми в масовій практиці навчання і впливу експериментальної методики на рівень сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів з української мови; **3) педагогічний експеримент** використовувався для перевірки ефективності розробленої методики організації позакласної діяльності учнів профільної школи з української мови; **4) методи математичної статистики** застосовувалися для опрацювання отриманих даних, установлення кількісних та якісних залежностей між досліджуваними явищами і процесами.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилася на базі спеціалізованої школи № 76 з поглибленим вивченням української мови імені Олеся Гончара (м. Київ), гімназії № 19 „Межигірська”, середньої загальноосвітньої школи № 256 (м. Київ), гімназії № 5 імені Віктора Андрійовича Затолокіна (м. Прилуки), спеціалізованої школи I – III ступенів № 3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова (м. Суми), загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10 (м. Ромни), загальноосвітньої школи № 3 (м. Кременець).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше *обґрунтовано* теоретичні засади організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання; *обґрунтовано* сутність поняття „позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання”; *розроблено* методику позакласної роботи у профільних класах; *визначено* критерії і показники рівнів сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів; *удосконалено* змістово-процесуальне і методичне забезпечення позакласної роботи; *подальшого розвитку* набули положення про організацію позакласної роботи з української мови.

Практичне значення полягає в можливості використання основних положень дослідження в навчально-виховному процесі профільної школи, у процесі навчання української мови в коледжах, на курсах підготовки абітурієнтів; під час створення програм мовних гуртків, спецкурсів, факультативів, посібників з позакласної роботи нового покоління, електронних курсів з української мови для профільних класів; у практичній діяльності вчителів-словесників, проведенні студентами вишів педагогічної практики.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Київської спеціалізованої школи № 76 з поглибленим вивченням української мови імені Олеся Гончара (акт № 8 від 21.01.2016 р., протокол № 3 від 28 грудня 2015 року), Київської гімназії № 19 „Межигірська” (акт № 197 від 30.12.2015 р., протокол № 2 від 30.12.2015 року), Київської середньої загальноосвітньої школи № 256 (довідка про впровадження № 6 від 18.01.2016 р.), Прилуцької гімназії № 5 імені Віктора Андрійовича Затолокіна (довідка про впровадження № 7 від 25.12.2015 р.), Сумської спеціалізованої школи № 3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова (довідка про впровадження № 14 від 20.01.2016 р.), Роменської загальноосвітньої школи № 10 (довідка про впровадження № 15 від 03.02.2016 р.), Кременецької загальноосвітньої школи № 3 (довідка про впровадження протокол від 21.12.2015 року, протокол № 8 від 29.12.2015 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення наукового дослідження обговорено на засіданнях кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, висвітлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різних рівнів: міжнародних – „Динаміката на сьвременната наука – 2014” (Софія, 2014), „Надбання, проблеми, перспективи розвитку” (Переяслав-Хмельницький, 2014), „Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації”, (Переяслав-Хмельницький, 2015), „Педагогіка в системі гуманітарного знання” (Одеса, 2015), „Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук” (Львів, 2015); всеукраїнських – „Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки” (Київ, 2014), „Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи” (Умань, 2014).

Публікації. Основний зміст та результати дисертації відображено в 14 одноосібних публікаціях, із них 8 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях, 2 – у часописах та збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 навчально-методичне видання, 1 електронний навчальний курс.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел, що містить 307 найменувань (із них 8 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації – 299 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 194 сторінках. У роботі міститься 15 таблиць, 12 рисунків, 6 діаграм.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи наукового пошуку, наукову новизну і практичне значення роботи, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, наведено дані про публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* – „Теоретичні основи організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання” – розкрито й обґрунтовано сутність базових понять дослідження, висвітлено психолого-педагогічні засади

організації позакласної роботи з української мови та охарактеризовано лінгводидактичний аспект організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання.

Проблема підвищення якості позакласної роботи як дієвого ресурсу додаткової мовної освіти учнів була завжди актуальною. Різним аспектам позакласної роботи з української мови присвячено наукові праці, в яких розкривається мета, завдання, методика, зміст, питання організації, форми, принципи, методи і засоби.

На основі студіювання різних підходів до розуміння дефініцій „позаурочна робота”, „позанавчальна виховна робота”, „позакласна робота”, „позашкільна робота” уточнено сутність та визначено своєрідність кожного з них, що дало змогу сформулювати визначення поняття „позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання” як особливого складника профільної освіти, що проводиться в позаурочний час і взаємопов’язаний за змістом з уроками української мови і профілем навчання, характеризується добровільним виявом, скерований на формування мовної особистості учня профільної школи, усвідомлення ним загальнолюдських цінностей, розвиток творчих умінь і навичок, пізнавальної пошукової активності, готовності до подальшого професійно зорієнтованого навчання.

Студіювання й узагальнення сформульованих у лінгводидактиці трактувань поняття „технології навчання”, його сутнісних характеристик дало змогу сформулювати визначення *технології позакласного заняття з української мови* як попередньо мотивовану, сплановану спільну проектну діяльність усіх суб’єктів навчально-виховного процесу, що скерована на позитивний результат, піддається корекції, впливає на формування мовної особистості учня, його подальше професійно зорієнтоване навчання та практичну діяльність.

Спираючись на дослідження вчених у галузі музейної педагогіки О. Вишневецького, Т. Дем’янюк, П. Кононенка, Н. Лисенко, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Столяренка, Є. Сявак та ін., зроблено висновок, що музей як освітній культурний заклад відіграє важливу роль у навчально-виховному процесі профільної школи, репрезентує збереження і трансляцію матеріальних зразків досвіду творчої діяльності, культурних еталонів; створює навколочасовий мистецький простір; дозволяє зануритися в культуру минулого, не руйнуючи зв’язку із сучасними цінностями, створюючи своєрідний діалог минулого із сучасним.

Аналіз наукових студій українських лінгводидактів (О. Горошкіної, С. Карамана, О. Ковтун, О. Кучерук, І. Лопушинського, І. Маруніч, С. Омельчука, М. Пентилюк, Г. Передрій та ін.) дозволив зробити висновок, що під час організації позакласної роботи з української мови важливого значення набуває вибір її змісту з такими обов’язковими компонентами: *прагматичний* – формування в учнів комунікативних умінь і навичок; *гносеологічний* – розширення в учнів знань про загальні закономірності розвитку мови, питання лексики, фразеології, фонетики, граматики, діалектології і топоніміки тощо; *аксіологічний* – розвиток в учнів ціннісних орієнтацій і мотивів діяльності. З огляду на діапазон проблеми нашого дослідження вважаємо за необхідне виділити *когнітивно-професійний компонент* – поглиблення знань учнів про особливості професійного спілкування, зокрема жанри

мовлення, пов'язані з обраним фахом, мовленнєвий етикет ділового спілкування тощо.

Теоретичним узагальненням наукових досліджень проблеми встановлено, що висока результативність позакласної роботи залежить від вікових та індивідуальних особливостей старшокласників, що формуються на психологічних засадах, механізмах мовлення і мислення; від дидактичних і методичних принципів організації позакласної роботи у профільних класах: індивідуалізації навчання, наукової ґрунтовності, наочності, систематичності й послідовності, доступності, міцності й зв'язку теорії з практикою, емоційності, міжпредметних зв'язків, вибірковості, комунікативності, демократизації й гуманізації, виховання та ін., які знаходяться у взаємозв'язку, доповнюють одне одного і становлять цілісну систему принципів позакласної роботи у профільній школі.

Для ефективного застосування музейно-педагогічних технологій у позакласній роботі з української мови, проведення інноваційних позакласних занять у музейному середовищі в розділі виокремлено такі специфічні умови: емоційно-ціннісний і мотиваційний компоненти; інтерпретація інформації про музейні експонати в руслі філологічної галузі; урахування індивідуальних особливостей і властивостей музейних пам'яток задля емоційного впливу; демонстрація процесу пошуку інформації про музейний експонат; створення невимушеної атмосфери причетності до культурного національного і світового простору; урахування психологічного, індивідуального, інтелектуального розвитку особистості; опрацювання результатів з подальшим їх застосуванням у практичній діяльності.

Встановлено, що традиційним у методиці позакласної роботи для учнів профільних класів є використання таких форм: за кількісним складом (індивідуальні, групові, масові); частотою проведення (систематичні, епізодичні); способом передачі мовного матеріалу (усні, письмові). Форми поділяються на види, що відрізняються методикою проведення, обсягом матеріалу, характеристикою участі учнів. До широко використовуваних форм у роботі віднесено: мовні гуртки, клуби, фестивалі, конкурси, олімпіади, захист робіт у системі МАН, свята, пізнавальну гру, тиждень філології, бесіди, конференції, доповіді, дискусії, проекти, презентації, укладання словників, збірників, шкільних газет, радіопередачі, екскурсії та інші, які передбачають співпрацю вчителя й учнів, активізацію творчої пізнавальної діяльності, самостійності старшокласників, посилення виховного компонента в позакласній роботі, взаємозв'язок навчання і виховання, відповідальність за результат роботи, активізацію мовленнєвої діяльності, формування у здібних і обдарованих учнів стійкої мотивації до самостійного пошуку, саморозвитку та самореалізації.

Організовуючи позакласну роботу з української мови в профільних класах, необхідно використовувати виділені в науковій літературі й практично апробовані методи навчання української мови: розповідь, бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником, метод вправ. Особливості кожного з цих методів вичерпно розкрито в численних наукових працях українських лінгводидактів. Водночас розгляд цих особливостей дозволив зрозуміти, що під час планування позакласної роботи необхідно дотримуватися балансу між усними й письмовими вправами:

перші, спрямовані на систематизацію та вдосконалення вмінь орієнтуватися в ситуації спілкування, створювати усне висловлювання, ураховуючи тему й головну думку, прогнозуючи його зміст, тип, стиль і жанр мовлення, адекватні їм мовні засоби, здійснювати самоконтроль за власним мовленням, інші – забезпечать формування писемного мовлення учнів, міцність і системність в опануванні української мови, удосконалення правописних умінь і навичок.

Шляхом аналізу наукових джерел і досвіду музейних студій доведено, що процес навчання і виховання на позакласному занятті в аспекті музейно-педагогічної технології передбачає спільне проектування, моделювання комунікативних ситуацій, діалог з музейною пам'яткою, полілог думок, дискусію, використання гри, театралізації, інформативний пошук, ситуацію зацікавленості, самостійну роботу, вирішення пізнавальних, науково-пошукових проблем та ін. До того ж, активне сприймання інформації учнями профільних класів скеровується на вироблення вмінь критичного й творчого мислення, науково-дослідницьку діяльність у філологічній галузі, набуття практичного досвіду.

У розділі визначено технологічну модель позакласного заняття в аспекті музейно-педагогічної технології, що ґрунтується на активній творчій взаємодії всіх суб'єктів музейно-педагогічного процесу, та описано основні структурні етапи й змістові особливості організованого позакласного заняття.

На першому етапі (установчо-мотиваційному) визначено формування стійкої мотивації до організації і проведення активної позакласної діяльності в музейному просторі, оскільки методично правильно проведений увідний етап позакласного заняття є ефективним засобом виховання в старшокласників емоцій, уяви, фантазії, творчих здібностей, активного мислення, розвитку інтелектуальних, духовних, моральних, культурних цінностей.

Реалізація **етапу** цілевизначення відбувається за співпраці всіх суб'єктів (учитель – учні – музейні працівники), спільного проектування музейно-педагогічного процесу; передбачає усвідомлення необхідності її досягнення, використання в майбутньому отриманої інформації, здійснення пошуково-дослідницької діяльності.

Третій етап – цілереалізація й осмислення – є основним складником музейно-педагогічного процесу, оскільки відбувається власне реалізація спільних спроектованих дій через упровадження спеціальних форм (індивідуальних, групових, колективних), методів, прийомів і засобів.

Використання музейно-педагогічної технології дає змогу вчителям і музейним педагогам так організувати позакласне заняття, що кожен учень зможе ознайомитися з історичними, культурними, літературними пам'ятками, епістолярною спадщиною, відповідно поглибити свої знання з історії, літератури, мистецтвознавства, лінгвістики, оцінити внесок видатних мовознавців і письменників у розвиток сучасної української літературної мови.

Прикінцевий етап – рефлексивно-емоційний – охарактеризовано як такий, що передбачає зіставлення прогнозованих результатів з одержаними, рефлексію діяльності учнів і вчителів, аналіз і корекцію, адже емоції і враження старшокласників від музейного середовища, узагальнення результатів проведеної

проектної пошуково-дослідницької роботи слугують основою для моделювання подальшої позакласної діяльності.

Структурні етапи (установчо-мотиваційний – цілевизначення – цілереалізація й осмислення – рефлексивно-емоційний) є обов'язковими складниками музейно-педагогічної технології позакласного заняття з української мови у профільній школі.

Реалізація музейно-педагогічної технології на сучасному етапі пов'язана з використанням інноваційних комп'ютерних технологій, інформаційних, аудіовізуальних, електронних, мультимедійних тощо. Необхідність пошуку нових форм, динамічного темп розвитку суспільства зумовлюють використання в позакласній роботі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що відкривають нові можливості для індивідуалізації, інтенсифікації самостійної роботи учнів, підвищують мотивацію до вивчення української мови, пізнавальну активність, окреслюють перспективи візуалізації та інтерактивності, дають змогу раціонально розподілити час і проводити віддалені лінгвістичні експерименти, моделювати об'єкти, створювати ігрові ситуації, відеозаписи, працювати з архівним матеріалом, здійснювати швидкий інформаційний пошук.

Аналіз навчально-методичної літератури засвідчив, що існує потреба в дистанційних курсах з української мови для учнів профільної школи як додаткового навчального ресурсу, зокрема в системі позакласної роботи. Доцільно використовувати систему Moodle, оскільки для цього передбачено різноманітні інструменти: вікі, глосарій, блоги, форуми, чати, відео- та аудіофайли, малюнки, графічна інформація та ін., що підвищуватимуть інтерес до навчання учнів профільної школи як особливої ланки загальноосвітньої школи, позитивно впливатимуть на проведення ефективної позакласної роботи з української мови, готовності старшокласників до подальшого професійно зорієнтованого навчання.

Доведено, що за активної участі учнів у позакласній діяльності з'являється інтерес, підвищується мотивація, виникає внутрішня потреба самостійно здобувати додаткові знання і вміння, створюються оптимальні умови для розвитку особистості.

У **другому розділі** – *„Організаційно-методичні засади позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання”* – проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення організації позакласної роботи з української мови у профільних класах, схарактеризовано рівні сформованості комунікативної компетентності старшокласників.

Результати вивчення методики організації та проведення позакласних занять з української мови у загальноосвітніх навчальних закладах України, власний досвід викладання дозволяють констатувати, що сучасна інформаційно-технічна та навчально-методична бази ЗНЗ з позакласної роботи у профільних класах потребують належного забезпечення. У зв'язку з модернізацією профільної освіти, змінами в інформаційному суспільстві, як засвідчив аналіз навчально-методичного забезпечення з досліджуваної проблеми, методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання вочевидь потребує подальших розробок та удосконалення.

Задля виявлення ставлення учителів-словесників до позакласної роботи з української мови і сучасного стану її організації у процесі профільного навчання

використано такі методи експерименту: спостереження за навчально-виховним процесом, анкетування й опитування вчителів та учнів з метою визначення ролі позакласної роботи у формуванні комунікативної компетентності, підвищенні грамотності, поглибленні знань з української мови тощо; бесіди (індивідуальні, колективні) для уточнення й доповнення, корегування програми дослідного навчання; аналіз навчальної документації, метод експертних оцінок; математичного оброблення інформації про рівень сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів. В анкетуванні взяли участь 110 учителів української мови зі стажем педагогічної діяльності від 1 до 45 років (80,4 % мали стаж більший 5 років) та 302 учні профільних класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Результати анкетування вчителів виявили реальний стан організації і проведення позакласної роботи з української мови, що дає підстави констатувати неготовність учителів до проведення систематичної позакласної роботи у профільних класах, відсутність у більшості педагогів чіткого уявлення про методiku організації позакласної роботи, труднощі у виборі форм, методів і прийомів. Це певною мірою, негативно позначається на формуванні мотивації учнів до вивчення мови, їхньої готовності до професійного самовизначення, а також обмежує вибір форм і методів позакласної роботи.

Опитування учнів дало змогу дійти висновку, що пропоновані форми й методи позакласної роботи викликають зацікавлення в учнів, оскільки під час їх використання надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, створюються умови для взаємодії, співпраці. Інтерес в учнів формує самостійне здобуття нових знань, розвиток критичного мислення, вміння вирішувати проблемні завдання, важливі для старшокласників, накопичення досвіду науково-дослідницької діяльності, а також сформованість умінь орієнтуватися в інформаційному просторі.

Узагальнення результатів спостереження за навчально-виховним процесом, опитування й анкетування вчителів-словесників дало змогу дійти таких висновків: учителі епізодично використовують індивідуальні форми позакласної роботи з української мови, орієнтовані на підготовку до олімпіад з предмета, мовних конкурсів, захист науково-дослідницьких робіт (МАН); свій вибір пояснюють тим, що підготовка до проведення таких форм не вимагає додатково часу; з-поміж вправ і завдань педагоги віддають перевагу тренувальним різномірним диференційованим вправам, роботі з довідниками, словниками, що сприяє формуванню стійких професійних інтересів учнів, підвищує їхній загальнолінгвістичний рівень; попри достатню кількість наукових і науково-методичних студій, опублікованих у фахових періодичних виданнях, у більшості словесників виникають утруднення під час організації позакласної роботи.

Констатувальний зріз проведено у профільних класах загальноосвітньої школи № 256 м. Києва, спеціалізованої школи № 76 з поглибленим вивченням української мови імені Олеся Гончара, гімназії „Межигірська” № 19 м. Києва, гімназії № 5 м. Прилуки Чернігівської області., Сумської спеціалізованої школи № 3, загальноосвітньої школи № 3 м. Кременця, Роменської загальноосвітньої школи № 10. Усього взяли участь 600 старшокласників.

Для аналізу отриманих даних з урахуванням вимог чинних навчальних програм та концепцій, думок експертів (методистів-практиків) було визначено такі критерії: *мотиваційний* (готовність учнів до участі в позакласній роботі з української мови і професійно зорієнтованій діяльності; бажання вдосконалювати знання з предмета; усвідомлення інтелектуального, творчого і морального саморозвитку); *продуктивно-когнітивний* (володіння знаннями з української мови і нормами сучасної української літературної мови); *креативний* (сформованість умінь і навичок використовувати здобуті знання в різних видах мовленнєвої діяльності).

Мотиваційний критерій визначено як основний в організації позакласної роботи з української мови, що ґрунтується на добровільній основі і передбачає розвиток внутрішньої мотивації учнів, оскільки важливо було виявити ступінь мотивації учнів до участі в позакласній роботі з української мови, відповідність пропонованого змісту їхнім потребам. Анкетування було проведено задля вивчення мотивів навчальної діяльності, що дало змогу з'ясувати загальну мотивацію до вивчення предметів учнями профільної школи, на основі якої формується ставлення до позакласної роботи з української мови. Анкета дозволила виявити вподобання за вісьма основними мотивами навчальної діяльності: мотив зовнішнього примусу, соціально-орієнтований, мотив престижу, матеріального добробуту, отримання інформації, пізнавальний, досягнення успіху, орієнтація на соціально залежну поведінку. На основі проведеного опитування зроблено висновок про достатню мотивацію учнів профільної школи до позакласної діяльності з української мови. Учні назвали основні мотиви організації позакласної роботи: можливість поглиблено вивчати українську мову з орієнтацією на індивідуальні здібності (78 %); пізнавальний інтерес (51 %); науково-дослідницьку діяльність (49 %), використання інформаційно-комунікаційних технологій як допоміжного засобу (44 %), професійну спрямованість (40 %); музейний ресурс (28 %), розважальний компонент (15 %).

Перевірка продуктивно-когнітивного критерію проводилася за допомогою тестування (тести відкритої і закритої форм), метою якого визначено перевірку рівня фонологічних, орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, пунктуаційних, стилістичних знань і вмінь, володіння нормами усного і писемного мовлення, на основі яких формується мовна компетентність учня профільного класу.

Перевірку за креативним критерієм проводили шляхом написання учнями творчих робіт з таких тем: „Вибір життєвої дороги – це духовне устремління людини”, „Чи є майбутнє в дистанційного навчання?”, „Сучасна школа: здобутки і перспективи”. Письмові роботи учнів перевіряли за критеріями, визначеними чинними програмами з української мови. На основі аналізу результатів діагностичного зрізу було визначено рівні сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів у позакласній роботі.

Високий рівень характеризується наявністю глибоких і стійких знань і вмінь з української мови, сформованістю мовної і мовленнєвої компетентностей, високою мотивацією до проведення позакласної роботи. Усвідомленням взаємозв'язку між поглибленням знань з української мови у процесі позакласної роботи і

використанням їх на практиці, готовністю до подальшого професійно зорієнтованого навчання, здатністю до самонавчання, саморозвитку.

Достатній рівень характеризується значним обсягом знань і вмінь учнів з української мови, достатньою сформованістю мовної і мовленнєвої компетентностей; розумінням важливості позакласної роботи для подальшого професійно зорієнтованого навчання, недостатньо сформованою здатністю усвідомлювати свої можливості для поглиблення знань, розвитку умінь і навичок.

Середній рівень характеризується недостатнім рівнем знань і вмінь з української мови; учні припускаються помилок в усному й писемному мовленні; переконаність у необхідності поглиблювати знання з української мови у процесі позакласної діяльності перебуває на стадії формування. Учні мають труднощі з оцінюванням власних можливостей та результатів практичної діяльності.

Для *початкового рівня* характерні низький рівень знань з української мови, несформованість умінь створювати усне або письмове висловлення. Учні порушують норми сучасної української літературної мови, мають недостатньо розвинуті вміння і навички дослідницької діяльності, низьку мотивацію до вивчення української мови у процесі позакласної діяльності. Відсутня здатність до самонавчання, самоаналізу, саморозвитку. Ілюструють неготовність до подальшого професійно зорієнтованого навчання.

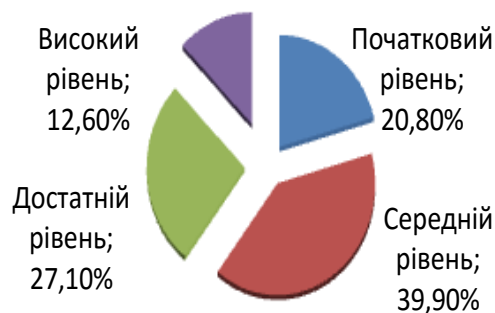

Рис. 1. Аналіз результатів діагностичного зрізу

Результати діагностичного зрізу, опитування й анкетування вчителів-словесників і учнів профільних класів переконали в необхідності розроблення експериментальної методики організації позакласної роботи з української мови в профільних класах.

У *третьому розділі* – „Експериментально-дослідне навчання за розробленою методикою” – викладено зміст, мету й завдання експерименту; розроблено його програму й визначено технологічні етапи; описано й проаналізовано перебіг і результати педагогічного експерименту.

Експериментальною методикою передбачено реалізацію таких умов: формування в учнів стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності з української мови під час позакласної діяльності; урахування обраного учнями профілю навчання у процесі вибору змісту позакласної роботи, зокрема тематики занять, дидактичного матеріалу, напряму науково-дослідної роботи; інтеграції змісту уроків української мови і позакласних занять; оптимального взаємозалежного

використання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів позакласної роботи; використання потенціалу музейно-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз і синтез Концепції навчання української мови в профільній системі, чинних програм і підручників дав змогу визначити мету позакласної роботи з української мови в профільній школі – розвиток самостійної пізнавальної і креативної діяльності учнів у процесі узагальнення й систематизації знань з української мови, удосконалення вмінь аналізувати й створювати різножанрові й різностильові тексти, підвищення рівня культури мовлення, розвиток здатності до самоосвіти, підготовка до професійно зорієнтованого навчання.

Пріоритетними завданнями розробленої методики визначено не стільки вдосконалення знань з української мови, скільки розвиток особистості старшокласника через здобуті на уроках знання, власний практичний досвід, формування наукового світогляду, спрямування творчих здібностей на опанування нових видів діяльності, пов'язаних з майбутньою професією. Оскільки позакласною роботою з української мови було охоплено учнів з різним профілем навчання, під час розроблення методики експерименту враховано основні положення інтегрованого і професійно зорієнтованого навчання.

За результатами даних констатувального експерименту виділено три етапи формувального експерименту, сформульовано цілі, визначено завдання, очікувані результати, обрано ефективні форми, методи, прийоми та засоби навчання.

Перший етап дослідного навчання (*мотиваційно-пропедевтичний*) орієнтований на визначення структури позакласної роботи, мотивований вибір форм позакласної роботи (систематичних, епізодичних, індивідуальних, групових, масових, традиційних та інноваційних), їх співвідношення; підвищення мотивації до активної участі та співпраці в позакласній діяльності, самовдосконалення, саморозвиток, пізнавальну діяльність, коригування вже набутих умінь і навичок у попередніх класах, задля формування мовної і мовленнєвої компетентностей старшокласників.

Основну увагу приділяли вибору дидактичного матеріалу для позакласних занять, від змісту якого залежить ефективність пропонованої методики. На основі аналізу наукової літератури, власного педагогічного досвіду, вивчення пропозицій учителів було визначено критерії добору навчального матеріалу: зразковість, інформативність, функціональність, спрямованість на поглиблене вивчення української мови, формування інтересу, національно-патріотичних почуттів, дослідницьких умінь, профорієнтація.

У визначенні основних напрямів роботи ми керувалися розробленою модульною програмою позакласної роботи для профільних класів, орієнтованою на чинну програму з української мови для 10 – 11 класів, ураховували професійну орієнтацію старшокласників, які обрали цей профіль навчання, їхні мовні здібності, вікові та індивідуальні особливості, інтереси, бажання брати участь у позакласній роботі.

Загальна структура навчально-виховного процесу передбачала вдосконалення попередньо набутих учнями знань, практичних умінь і навичок; підвищення

культури мовлення; роботу з мовознавчим матеріалом; розвиток усного і писемного мовлення; активізацію розумових і творчих здібностей; активізацію пошуково-дослідницької діяльності; організацію проектної діяльності; використання засобів музейної педагогіки. На цьому етапі визначали орієнтовний зміст позакласних занять, відповідно до запитів учнів добирали дидактичний матеріал і навчально-методичне забезпечення, зокрема можливість використання інформаційно-комунікаційних і музейно-педагогічних технологій, обговорювали тематику науково-дослідних робіт тощо.

Другий етап – основний – мав на меті перевірити вплив використання в умовах позакласної роботи традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання із залученням інформаційно-комунікаційного та музейного ресурсу на формування мовної і мовленнєвої компетентності учнів профільних класів.

На основному етапі, мета якого полягала у виробленні практичних умінь і навичок учнів оперувати мовним матеріалом, пропонували різновекторні завдання на аналіз мовознавчих питань, формування пошуково-дослідницьких умінь, комунікативної і правописної компетентності, розвитку культури мовлення.

Особливості розробленої авторської модульної програми для 10 – 11 класів профільної школи зумовили основні завдання: 1) формування наукового світогляду учнів, пізнання мови в її суспільному використанні; 2) удосконалення комунікативної компетентності старшокласників; 3) збагачення словникового запасу; 4) корекція грамотності; 5) сприяння життєвому і професійному самовизначенню, залучення до самопізнання, самоосвіти; 6) розвиток творчого потенціалу учнів за активної участі в позакласній роботі; 7) розвиток пізнавальних і дослідницьких умінь; 8) формування навичок роботи з довідкової літературою, словниками, музеєзнавчими джерелами, електронними посібниками, інформаційними засобами, а також виокремлено чотири модулі, відповідно до їх змісту запропоновано форми, методи, прийоми, які вчителі обирали самостійно, ураховуючи побажання учнів.

На основному етапі пропонували вправи і завдання, спрямовані на формування здатності до самонавчання, самовдосконалення, самооцінювання, активізацію готовності до самостійного вибору майбутньої професії. Критерієм відбору таких завдань були цільові настанови, зокрема враховували дидактичну мету заняття, зміст, характер навчального матеріалу, емоційний вплив на розвиток учня, власний досвід, навчально-матеріальну базу ЗНЗ (використання комп'ютерних технологій, інтернету, дистанційних курсів, електронних засобів тощо), зв'язок з університетами, інститутами, іншими підприємствами, а також запити і побажання старшокласників.

Під час цього етапу позакласна робота проводилася за розробленою модульною програмою. Після кожного модуля застосовувалися тести для самоперевірки. Основний етап передбачав використання електронного навчального курсу, розробленого на платформі дистанційної освіти Moodle, що містить загальну інформацію про позакласну навчальну діяльність (пропоновану навчальну програму, критерії оцінювання, друковані та інтернетні джерела, музейно-педагогічний довідник, новини); навчально-методичні матеріали до кожного модуля (зразки сценаріїв проведення масових форм позакласної роботи, навчальних проектів,

мультимедійні презентації, електронні навчальні матеріали, список друкованих та інтернетних джерел); практичні (зразки завдань до олімпіад, мовних конкурсів, рекомендації до написання науково-дослідних робіт, зразки індивідуальних завдань, критерії оцінювання); тести для самоперевірки; матеріали для модульного контролю (контрольні запитання, тести для контролю).

Третій етап – *узагальнювальний* – передбачав підсумкове тестування для перевірки рівнів здобутих знань, сформованості мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів експериментальних і контрольних класів за результатами навчання за розробленою програмою з позакласної роботи.

Кожен з етапів відбувався відповідно до програми позакласної роботи, що була побудована на основі чинної програми для профільних класів і передбачала комплексний підхід до формування мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів. Програма складалася з пояснювальної записки, у якій сформульовано мету, основні завдання, очікувані результати, власне програми і списку рекомендованих джерел. Визначаючи зміст позакласної роботи, ми враховували власний педагогічний досвід, вивчали думки інших учителів-словесників щодо додаткового висвітлення окремих тем лінгвістичного курсу, шляхи підвищення мотивації старшокласників до окремих видів і форм позакласних занять, вікові, індивідуальні особливості учнів, наявність навчально-методичної бази.

Додатково складено методичні рекомендації для вчителів-словесників з організації і проведення окремих видів позакласних занять, додатки (модель проведення інноваційних видів позакласних занять, організаційні схеми, рекомендований список літератури, інтернетних джерел).

Відповідно до виокремлених модулів програмового матеріалу 10-11 класів визначено зміст позакласної роботи, запропоновано орієнтовну організаційну модель позакласної роботи: форми, методи, прийоми, засоби. Модульне систематизоване вивчення української мови вирізняється практичним спрямуванням змісту позакласних занять, формами організації.

У контрольних класах передбачалося проведення позакласної роботи за традиційною системою, в експериментальних – за розробленою програмою, що охоплювала як традиційні так й інноваційні форми та методи із залученням ресурсу музейної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій. Запропоновану методику організації позакласної роботи з української мови репрезентовано у формі методичної моделі навчання (рис. 2).

На кожному з етапів експериментального навчання проводилися контрольні зрізові роботи задля перевірки ефективності запропонованої методики й визначення рівнів сформованості мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів профільної школи у позакласній роботі з української мови.

Рис. 2. Методична модель позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання

Задля порівняння результатів у контрольних і експериментальних класах проводилися одночасно контрольні зрізові роботи, мета яких в експериментальних класах (ЕК) полягала в перевірці впливу експериментальної методики позакласної роботи на формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів профільної школи.

Крім підсумкових контрольних зрізів, на всіх етапах формувального експерименту проводили поточні та проміжні діагностичні зрізи, основними функціями яких були: інформаційна (інформація про якість пропонованих технологій, результативність дослідного навчання); корекційна (аналіз проміжних результатів, відстеження динаміки сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільної школи, корекція ефективності розробленої методики); мотиваційна (зростання мотивації до саморозвитку, самонавчання, самоаналізу, самооцінки результатів навчання у процесі позакласної діяльності).

Порівняльну характеристику визначених рівнів сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів до початку експерименту і після його проведення проілюстровано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу в %

Види робіт	Рівні сформованості навчальних досягнень							
	Початковий		Середній		Достатній		Високий	
Констатувальний зріз	20,8%		39,9%		27,1%		12,6%	
Контрольний зріз після I етапу експерименту	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК
	17,2%	15,5%	45%	36,8%	23,7%	30,3%	13,9%	17,2%
Контрольний зріз після II етапу експерименту	15,5%	7,37%	33,6%	32,7%	32,7%	33,6%	18%	26,2%
Контрольний зріз після III етапу експерименту	11,4%	2,45%	37,7%	25,4%	31,9%	43,4%	18,8%	29,5%

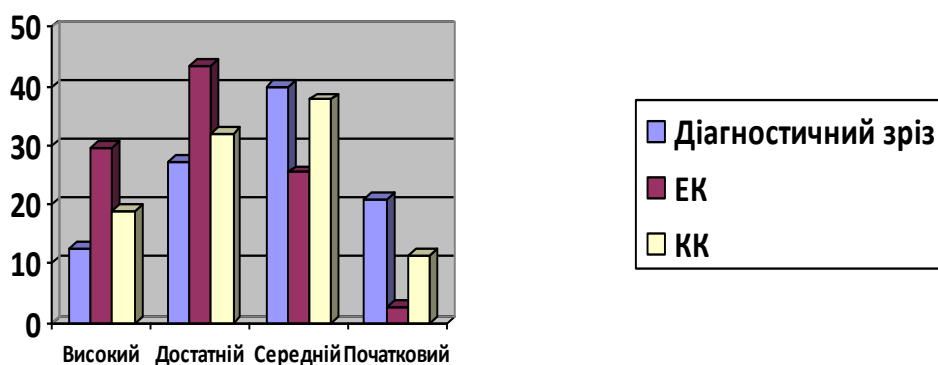

Рис. 3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей до початку експерименту і після завершення

Результати діагностування засвідчили, що на першому етапі експерименту (констатувальному) характер показників навчальних досягнень має однакову спрямованість у контрольних і експериментальних класах, а після впровадження розробленої методики позакласної роботи рівні сформованості показників експериментальних класів були вищі за всіма компонентами порівняно з

контрольними класами у середньому на 10,7 %.

Одержані результати експериментального навчання дають підстави стверджувати, що запропонована методика організації позакласної роботи у процесі профільного навчання є доцільною і ефективною.

Проведений експеримент підтвердив наше припущення, що організована позакласна робота з української мови у профільних класах стане результативною за таких умов: формування в учнів стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності з української мови під час позакласної діяльності; урахування обраного учнями профілю навчання у процесі вибору змісту позакласної роботи, зокрема тематики занять, дидактичного матеріалу, напряду науково-дослідної роботи; інтеграції змісту уроків української мови і позакласних занять; оптимального взаємозалежного використання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів позакласної роботи; використання потенціалу музейно-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Експериментом встановлено, що розроблена і впроваджена методика організації позакласної роботи у профільних класах зумовила підвищення загального рівня мотивації до поглибленого вивчення української мови, інтересу до профільної освіти, активізацію дослідницької діяльності, готовність до професійно зорієнтованого навчання, стимулювання до самонавчання, самовдосконалення, розвитку інтелектуальних, творчих здібностей, мовного чуття.

Доведено, що можливість проводити комплексну позакласну роботу з української мови за змішаною системою (поєднання традиційних і інноваційних технологій позакласної діяльності) позитивно позначається на формуванні мовної і мовленнєвої компетентностей учнів старших класів профільної школи.

Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі **висновки**:

1. Аналіз і синтез спеціальної літератури з проблеми організації позакласної роботи з української мови в профільній школі дав змогу витлумачити провідну дефініцію дослідження „позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання” як особливий складник профільної освіти, що проводиться в позаурочний час, взаємопов’язаний за змістом з уроками української мови і профілем навчання, характеризується добровільним виявом, скерований на формування мовної особистості учня профільної школи, усвідомлення ним загальнолюдських цінностей, розвиток творчих умінь і навичок, пізнавальної пошукової активності, готовності до подальшого професійно зорієнтованого навчання.

2. У роботі обґрунтовано психолого-педагогічні, психолінгвістичні й лінгводидактичні засади організації позакласної роботи в профільній школі, що визначають зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи (індивідуалізації навчання; науковості; наочності; активності й свідомості; систематичності й послідовності; емоційності; креативності; міжпредметних зв’язків; вибірковості; взаємозв’язку урочної і позакласної роботи; наукового поглиблення; професійної спрямованості; добровільності та ін.); технології (музейно-педагогічні, інформаційно-комунікаційні); форми (індивідуальні, групові, масові; систематичні, епізодичні; комплексні); методи і прийоми (екскурсії, мовні турніри, олімпіади, конкурси, робота в системі МАН, музейний квест, семінари, практичні заняття,

тренінги, конференції, лінгвістичне дослідження, театральні вибірки, тиждень філології, засідання гуртка та ін.), передбачають урахування вікових та індивідуальних особливостей, психічних і психологічних властивостей учнів (розвитку понятійного й образного мислення, пам'яті, уяви, мотивації, умовних рефлексів, пізнавальних потреб та ін.).

3. Аналіз стану навчально-методичного забезпечення організації позакласної роботи з української мови у профільній школі переконав в актуальності розроблення методики позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання.

4. Розроблені критерії (мотиваційний, продуктивно-когнітивний, креативний) та визначені на їх основі рівні сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів у позакласній роботі (високий, достатній, середній, початковий) дозволили виявити недоліки мовної і мовленнєвої підготовки учнів профільних класів.

5. Результати експериментально-дослідного навчання підтвердили ефективність запропонованої методики організації позакласної роботи з української мови у профільних класах, що полягала в організації і проведенні комплексної позакласної роботи за змішаною системою (поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів позакласної діяльності), використанні музейно-педагогічних, інформаційно-комунікаційних технологій. Поетапне систематичне проведення формувального експерименту (мотиваційно-пропедевтичний, основний, узагальнювальний) дозволило спрямувати методику на підвищення рівня сформованості мовних і мовленнєвих умінь і навичок старшокласників.

6. Контрольний підсумковий зріз, проведений за результатами впровадження експерименту, показав позитивну динаміку сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільної школи, а отже, підтвердив ефективність розробленої методики. До категорії осіб з високим рівнем сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів віднесено 29,5 %, відповідно достатній рівень виявили 43,4 %, середній – 25,4 %, початковий – 2,45 % (табл. 1).

Дослідження не претендує на вичерпність у розв'язанні всіх аспектів проблеми методики організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у студіюванні потенціалу позакласної роботи з української мови у навчально-виховному процесі профільної школи, зокрема в аспекті використання інформаційно-комунікаційних технологій, музейного ресурсу, розробленні позакласних програмних засобів, спеціалізованих професійно зорієнтованих навчальних комплексів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Діденко Н. М. Використання ресурсного потенціалу музейної педагогіки як інноваційної технології на уроках української словесності / Н. М. Діденко // Українська мова й література в школах України: щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал № 2 (131) лютий 2014. – С. 26 – 32.

2. Діденко Н. М. Форми організації позакласної роботи з української мови з використанням засобів музейної педагогіки // Матеріали IV щорічної Всеукраїнської

науково-практичної конференції «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки», 27 березня 2014 р. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 100-110.

3. Діденко Н. М. Сучасний підхід до використання потенціалу музейної педагогіки в позакласній роботі з української мови у профільній школі / Н. М. Діденко // Українська мова й література в школах України: щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал №11(139) листопад 2014. – С. 7 – 9.

4. Діденко Н. М. Позакласна робота в системі профільного навчання української мови // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (м. Одеса, 13 – 14 березня 2015 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – с. 58 – 61. (Видано сертифікат учасника конференції).

5. Діденко Н. М. Музейна педагогіка в позакласній роботі з української мови у профільних класах // Матеріали за X Міжнародна научна практична конференція «Динаміката на сьвременната наука – 2014», 17-25 юли 2014 г. Том 7. Педагогически науки. Психология и социология. София, «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014. – С. 40-42.

6. Діденко Н. М. Актуальні проблеми організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (м. Львів, 27 – 28 березня 2015 року): - Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – с. 91 – 94.

7. Діденко Н. М. Принципи організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання / Н. М. Діденко // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2015. – Вип. 18. – С. 79 – 82.

8. Діденко Н. М. Психологічні основи організації позакласної роботи з української мови в контексті профільної шкільної освіти / Н. М. Діденко // Педагогіка вищої та середньої школи : Зб. наук. пр. – Вип. 45. – Кривий ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015 – С. 284 – 288.

9. Діденко Н. М. Урахування психічних процесів у мовленнєвій позакласній діяльності учнів профільних філологічних класів / Н. М. Діденко // Нова педагогічна думка : Науково-методичний журнал. Рівне, 2015. – № 2 (82). – С. 62 – 66.

10. Діденко Н. М. Навчально-методичне забезпечення позакласної роботи з української мови у профільних філологічних класах / Н. М. Діденко / Молодий учений : Науковий журнал. – № 8 (23). – Херсон, 2015. – С. 110 – 114.

11. Діденко Н. М. Методика позакласної роботи з української мови у профільній школі : метод. рек. / Н. М. Діденко. – К. : Наук. Світ, 2016. – 70 с.

12. Didenko N. Innovative approaches to the process of organization and content of Ukrainian language extracurricular work at profile schools of Ukraine / N. Didenko // European science review: scientific journal. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, Austria, № 3 – 4, 2015. – P. 47 – 49.

13. Didenko N. Psychological and Pedagogical Aspects of Ukrainian Language Extracurricular Work in Senior Classes of Profile Schools / N. Didenko // Intellectual Archive, Volume 4, Number 3, May of 2015, Toronto, Canada. – P. 119 – 128.

14. Діденко Н. М. Українська мова для студентів коледжу 1 курсу та учнів профільних філологічних класів [Електронний ресурс] / Н. М. Діденко. – К. :

Київський ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – Режим доступу : [http://e-learning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=2505].

АНОТАЦІЇ

Діденко Н.М. Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016.

Дисертацію присвячено проблемі методики позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання як важливого складника навчально-виховного процесу.

У роботі обґрунтовано теоретичні засади організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання; уточнено сутність поняття „позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання”; розроблено методику позакласної роботи у профільних класах; визначено критерії і показники сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів; удосконалено змістово-процесуальне і методичне забезпечення позакласної роботи; подальшого розвитку набули положення про організацію позакласної роботи з української мови. Одержані результати можливо використовувати в навчально-виховному процесі профільної школи, під час викладання української мови в коледжах, створення програм мовних гуртків, спецкурсів, факультативів, посібників з позакласної роботи нового покоління, електронних курсів з української мови для профільних класів; у практичній діяльності вчителів-словесників.

Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання.

Ключові слова: позакласна робота з української мови, профільне навчання, музейно-педагогічна технологія, інформаційно-комунікаційні технології, форми позакласної роботи з української мови.

Диденко Н.Н. Методика внеклассной работы по украинскому языку в процессе профильного обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Киевский университет имени Бориса Гринченко. Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме методики внеклассной работы по украинскому языку в процессе профильного обучения как важной составляющей учебно-воспитательного процесса.

Во введении обоснована актуальность темы исследования, ее связь с программами, планами, темами, определены объект, предмет, цели, задачи, методы научного поиска, научная новизна и практическая значимость работы, даются сведения об апробации и внедрения результатов исследования. Приведены данные о публикациях автора, структуре и объеме диссертации.

На основе изучения различных подходов к пониманию определений „внеурочная работа”, „внеучебная воспитательная работа”, „внеклассная работа”,

„внешкольная работа” уточнено сущность и определены своеобразие каждого из них, что позволило обосновать понятие „внеклассная работа по украинскому языку в процессе профильного обучения”. Понятие „внеклассная работа по украинскому языку в процессе профильного обучения” определяем как особую составляющую профильного образования, проводимой во внеурочное время и взаимосвязанную по содержанию с уроками украинского языка и профилем обучения, характеризуется добровольным проявлением, направленная на формирование языковой личности ученика профильной школы, осознание им общечеловеческих ценностей, развитие творческих умений и навыков, познавательной поисковой активности, готовности к дальнейшему профессионально ориентированному обучению.

Обобщение сформулированных в лингводидактике трактовок понятия „технологии обучения”, его сущностных характеристик позволило сформулировать определение технологии внеклассного занятия по украинскому языку как предварительно мотивированную, спланированную совместную проектную деятельность всех субъектов учебно-воспитательного процесса, направленную на положительный результат, поддается коррекции, влияет на формирование языковой личности ученика, его дальнейшее профессионально ориентированное обучение и практическую деятельность.

Методикой организации внеклассной работы предусмотрены три этапа: мотивационно-пропедевтический, основной, обобщающий.

Первый этап ориентирован на определение структуры внеклассной работы, мотивированный выбор форм внеклассной работы, их соотношение; повышение мотивации к активному участию и сотрудничеству во внеклассной деятельности, самосовершенствование, саморазвитие, познавательную деятельность, корректировки уже приобретенных умений и навыков в предыдущих классах с целью формирования языковой и речевой компетентностей старшеклассников профильной школы.

Во время второго этапа, цель которого заключалась в выработке практических умений и навыков учащихся оперировать языковым материалом, предлагали разновекторные задачи на анализ языковедческих вопросов, формирование поисково-исследовательских умений, языковой и речевой компетентности, развития культуры речи.

Во время этого этапа внеклассная работа проводилась по разработанной модульной программе, основные задачи которой следующие: 1) формирование научного мировоззрения учащихся, знание языка в его общественном использовании; 2) совершенствование коммуникативной компетентности старшеклассников; 3) обогащение словарного запаса; 4) коррекция грамотности; 5) содействие жизненному и профессиональному самоопределению, привлечения к самопознанию, самообразованию; 6) развитие творческого потенциала учащихся при активном участии во внеклассной работы; 7) развитие познавательных и исследовательских умений; 8) формирование навыков работы со справочной литературой, словарями, музееведческого источниками, электронными пособиями, информационными средствами. Программой определены четыре модуля, в соответствии с их содержанием предложены формы, методы, приемы, которые учитель выбирает самостоятельно, учитывая пожелания учеников.

Третий этап – обобщающий – предусматривал итоговое тестирование для проверки полученных знаний, сформированности умений и навыков учащихся по украинскому языку по разработанной программе.

На этом этапе использовала такие виды упражнений и задач: соревновательного характера, индивидуальные творческие задания; работа со справочной литературой, словарями, энциклопедиями, интернет-сайтами, электронной библиотекой, работа с музейными источниками, экспонатами, обработки музейных архивов и т.д.

Результаты эксперимента подтвердили эффективность предложенной методики организации внеклассной работы по украинскому языку в профильных классах.

Ключевые слова: внеклассная работа по украинскому языку, профильное обучение, музейно-педагогическая технология, информационно-коммуникационные технологии, формы внеклассной работы по украинскому языку.

Didenko N. Methodology of Ukrainian language extraclass activities in the subject oriented education. – Manuscript.

The Candidate's thesis for the scientific degree in specialty 13.00.02 - theory and methodology of teaching (Ukrainian language). – Kyiv University named after Borys Grinchenko. Kyiv, 2016.

The thesis deals with the methodology of Ukrainian language extraclass activities in the subject oriented education as an important component of the educational process.

The author substantiates the theoretical principles of Ukrainian language extraclass activities in the subject oriented education. The term “Ukrainian language extraclass activities in the subject oriented education” is clarified and the methodology of out-of-school activities in the subject oriented classes is developed in the thesis. The author defines the main criterions to identify the level of speech and linguistic competencies of students in the subject oriented classes. Procedural and methodological support of out-of-school activities is improved and the further development is put into the statements of extraclass activities organization. The results can be used in the educational process of subject oriented classes, in colleges, creating programs for linguistic groups and courses, writing manuals for the new generation extraclass activities, creating electronic courses on Ukrainian language for subject oriented classes; in teaching activities.

The experimental results confirmed the effectiveness of the proposed methods of Ukrainian language extraclass activities in the subject oriented education.

Key words: Ukrainian language extraclass activities, subject oriented education, museum and educational technology, information and communication technologies, forms of Ukrainian language extraclass activities.